

Heydər Əliyev dühasının işıqları

Dünyanın böyük siyasətçiləri və görkəmli dövlət xadimləri tərəfindən Azərbaycan xalqının Ümummilli lideri Heydər Əliyev zəngin dövlətçilik məktəbi yaratmış dahi şəxsiyyət kimi qəbul olunur. Əhalisinin sayına və ərazisinin miqyasına görə çox da böyük olmayan bir ölkəni təmsil edən Heydər Əliyev adı dünyada ən tanınmış qüdrətli şəxsiyyətlərin adları ilə birlikdə çəkilir. Böyük siyasətin və dövlətçilik işinin dərinliklərinə daha çox bələd olan, dövlətçilik işinin məsuliyyətli vəzifələrini öz çiyinlərində real hiss edən dövlət xadimlərinin təqdimatlarında Heydər Əliyevin yüksək dövlətçilik və idarəetmə bacarıqları, qeyri-adi istedadı, möhkəm siyasi iradəsi, müdriklik və uzaqgörənliyi ilə həmişə diqqət mərkəzinə çəkilmiş, bir çox hallarda dünyaya nümunə kimi göstərilmişdir.

Məsələn, Amerikanın keçmiş prezidenti Corc Buş (ata) öz ölkəsində müstəqil Azərbaycan dövlətinin rəhbərini özünün şəxsi qayığında ailəsinə qonaq aparması digər dövlətlərin başçılarının tarixində təkrar edilməyən hadisədir. Bu, sadəcə Amerikasayağı qonaqpərvərlik nümunəsi olmayıb, Heydər Əliyevin Amerika dövləti tərəfindən hansı səviyyədə qəbul edilməsindən başqa, həm də rəmzi mənada dünya sükamının idarəçiliyinə nə qədər yaxın olduğunu diqqətə çatdırır. Təsədüfi deyildir ki, elə həmin vaxtlarda Amerikanın prezidenti kimi Corc Buş etiraf etməli olmuşdu ki, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti "Heydər Əliyevin şəxsi liderliyinə, cəsarətinə, misilsiz dünyagörüşünə və natiqlik istedadına valehəm!" Amerika Birləşmiş Ştatlarının digər bir prezidenti Bill Klinton isə görkəmli dövlət xadimi Heydər Əliyevin nadir dövlətçilik istedadı qarşısında öz heyretini gizlətməyərək bəyan etmişdi ki, "Heydər Əliyev təkcə Azərbaycanı, Amerikayı deyil, bütün dünyanı idarə etməyi bacaran bir siyasi xadimdir". Fikrimcə, Amerikanın dövlət başçıları Heydər Əliyevdən başqa digər heç bir lider haqqında bu qədər açıq və yüksək münasibətlərini bürüzə verməmişlər.

Dünya dövlət başçılarınin həyatında nadir hallarda rast gəlinən belə tarixi məqamlar görkəmli dövlət xadimi Heydər Əliyevin tərcümeyi-halında bir neçə dəfə baş vermişdir. Türkiyə Cümhuriyyətinin Baş naziri Süleyman Dəmirəl öz təyyarəsi ilə etibarlı dostu, Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin Sədri Heydər Əliyevin görüşünə gəlməsi də prezidentlərin həyatundakı nadir hadisələrdəndir. Məlum olduğu kimi, Türkiyə Cümhuriyyətinin siyasi həyatında uzun bir tarixi dövr ərzində xüsusi mövqə tutmuş Süleyman Dəmirəllə Azərbaycan xalqının lideri Heydər Əliyevin tanışlıq və dostluq əlaqələri hələ sovet hakimiyyəti illərindən etibarən başlamış və ən müxtəlif siyasi vəziyyətlərdə davam etdirilmişdi. Ona görə də Heydər Əliyevin SSRİ rəhbərliyi tərəfindən istefaya göndərilməsindən sonra, Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin Sədri vəzifəsində işləyərək Avropanın ən güclü dövlətlərindən biri olan Türkiyə Cümhuriyyətinin Baş nazirinin Naxçıvana səfər etməsi ən çətin şəraitdə qorunub saxlanan möhkəm və etibarlı dostluğun ibrətamiz nümunəsi idi. Lakin iki siyasət nəhənginin - Süleyman Dəmirəllə Heydər Əliyevin tarixi Naxçıvan görüşü sınaqlardan çıxmış əsl dostluğun ibrətamiz nümunəsi olmaqla bərabər, həm də Azərbaycan-Türkiyə münasibətlərinin yeni tarixi epoxadakı unudulmaz və əhəmiyyətli hadisələrindən biri idi. Türkiyə Cümhuriyyətinin rəhbər şəxsiyyətinin Naxçıvana səfəri bu ölkənin dünyamiqyaslı siyasi xadim kimi məhz Heydər Əliyevin simasında Azərbaycanı bəslədiyi xüsusi hörmət və ehtiramın əyani ifadəsi idi. Eyni zamanda Süleyman Dəmirəlin Naxçıvan Muxtar Respublikasına səfəri o zaman Ermənistan tərəfindən çətin blokada şəraitinə salınmış Naxçıvan diyarının Azərbaycanın tərkibində qorunub saxlanması, erməni işğalından xilas edilməsinə Türkiyə Cümhuriyyətinin göstərdiyi siyasi-hərbi dəstəyin beynəlxalq aləmin diqqətinə çatdırılması mənasında da əhəmiyyətli hadisə olmuşdur. Beləliklə, Heydər Əliyevin Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin Sədri vəzifəsində işlədiyi qısa müddətdə Süleyman Dəmirəlin Azərbaycanın bu regionunun müdafiəsinə və inkişafına göstərdiyi xüsusi diqqət və qayğı geniş mənada yenidən müstəqillik qazanmış ölkəmizin Türkiyə Cümhuriyyəti ilə əlaqələrinin formalaşdırılmasında mühüm addımlara çevrilmişdir. Xüsusən 28 may 1992-ci il tarixdə Naxçıvan Muxtar Respublikası ilə Türkiyənin İqdir-Aralıq bölgəsi arasında Araz çayı üzərində salınmış Ümid körpüsünün açılış mərasimində Süleyman Dəmirəlin iştirakı və çıxışı buradan cəmi bir neçə kilometr aralıda yerləşən Ermənistan və onun havadarlarına ünvanlanmış

sərt bəyanat kimi xüsusi əhəmiyyətə malik tarixi hadisə idi. Bundan əvvəl Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin Sədri Heydər Əliyevin Süleyman Dəmirəlin dəvəti ilə Türkiyədə Özalla görüşünün təşkili, Naxçıvana iqtisadi yardım göstərilməsi haqqında qarşılıqlı razılıq qərar qəbul etməsi və həyata keçirməsi, Naxçıvandan yüz nəfər gəncin Türkiyəyə ali təhsil almağa göndərilməsi və sair kimi hadisələr Heydər Əliyev - Süleyman Dəmirəl münasibətlərinin Azərbaycan-Türkiyə əlaqələrinin inkişafına nə qədər mühüm töhfə verdiyini nümayiş etdirir. Bu əlaqələr görkəmli dövlət xadimi Heydər Əliyevin Azərbaycan Respublikasının Prezidenti kimi fəaliyyət göstərdiyi 1993-2003-cü illərdə daha da genişlənməmiş, Türkiyə Cümhuriyyəti ilə strateji əhəmiyyətə malik olan çoxcəhətli münasibətlərin formalaşmasında və daha da möhkəmləndirilməsində xüsusi əhəmiyyət kəsb etmişdir.

Türkiyə Cümhuriyyətinin Prezidenti vəzifəsində işlədiyi dövrdə Süleyman Dəmirəlin görkəmli dövlət xadimi Heydər Əliyev haqqında söylədiyi sözlər Azərbaycan xalqının Ümummilli liderinin dövlətçilik istedadına verilmiş yüksək qiymətin ifadəsidir: "Heydər Əliyev təkcə Azərbaycanın deyil, bütün türk dünyasının yetişdirmiş olduğu ən məşhur dövlət xadimlərindən biridir". Bütün bunlara görə fikrimizcə, Heydər Əliyev - Süleyman Dəmirəl münasibətləri bu gün Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev və Türkiyə Cümhuriyyətinin Prezidenti Rəcəb Tayyib Ərdoğanın siyasi iradələri ilə özünün ən yüksək inkişaf səviyyəsinə çatdırılmış Azərbaycan-Türkiyə əlaqələrinin etibarlı təməllərini təşkil edir. Vaxtilə görkəmli dövlət xadimi Heydər Əliyevin Türkiyə Böyük Millət Məclisində çıxışı zamanı bəyan etdiyi "Bir millət - iki dövlət" formulu hazırda Azərbaycan-Türkiyə əlaqələrinin strategiyasını müəyyən edən dövlətçilik təliminə çevrilmişdir. Qarşılıqlı əlaqələrə böyük hərtərəfli əlaqələr və böyük siyasi etimad bütün cəhətlərdə - həm ikitərəfli münasibətlərdə və həm də beynəlxalq miqyasda qarşılıqlı dəstəyin və həmrəyliyin inkişaf etdirilməsinə böyük töhfələr verməkdə davam edir. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev Türkiyə Cümhuriyyəti ilə əlaqələri müasir dövrün çağırışlarına uyğun olaraq daha da inkişaf etdirərək ən yüksək səviyyəyə çatdırmışdır.

Görkəmli dövlət xadimi Heydər Əliyevin siyasi dühası və dövlətçilik məharəti haqqında dövrün ən böyük dövlət xadimləri ən müxtəlif səviyyədə yüksək fikirlər söyləmişlər. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş Katibi Butros Qali, Rusiya Federasiyasının Prezidenti Vladimir Putin, Fransanın Prezidenti Jak Şirak, Qazaxıstanın Prezidenti Nursultan Nazarbayev, Gürcüstan Respublikasının Prezidenti Eduard Şevardnadze, Böyük Britaniyanın Baş Naziri Toni Bleyr, Pakistanın Baş Naziri Benəzir Bhutto, böyük qırğız yazıçısı Çingiz Aytmatov, dünyaşöhrətli musiqiçi Mstislav Rostropoviç, dünyanın ilk qadın kosmonavtı Valentina Tereşkova və onlarla başqaları kimi beynəlxalq aləmdə qəbul edilmiş şəxsiyyətlərin Heydər Əliyev dühası haqqındakı fikirləri Azərbaycan xalqının Ümummilli Liderinin xidmətlərinin ümumdünya miqyasında etiraf olunmasının ifadəsidir. Ən başlıcası isə Heydər Əliyev doğma xalqı tərəfindən birmənalı şəkildə sözlən böyük mənasında qüdrətli lider, əsl xilaskar, müstəqil dövlətimizin banisi və qurucusu kimi davim əziz tutulur, sevilir, sonsuz ehtiramla yad olunur. Heydər Əliyevin Ümummilli Lider kimi şöhrət qazanması bu dahi şəxsiyyətin əbədiyyət zirvəsini fəth etməsinin real göstəricisidir.

Görkəmli dövlət xadimi Heydər Əliyevin böyük siyasi dühasının əsasında onun Azərbaycan xalqı qarşısındakı misilsiz xidmətləri dayanır. Ulu Öndər həm sovet hakimiyyəti illərində, həm də müstəqillik dövründə Azərbaycan xalqının

tarixi taleyində və milli-mənəvi təkamülündə mühüm rol oynamışdır. Heç şübhəsiz, Azərbaycana rəhbərliyinin birinci mərhələsində ölkəmizi sovetlər ittifaqının geridə qalmış regionundan ən inkişaf etmiş respublikalarından birinə çevirməsi Heydər Əliyevin tarixi xidmətidir. Sovet dövrünün yaratdığı bütün məhdudiyyətlərə baxmayaraq, 1978-ci ildə Azərbaycan dilinin respublikamızın Konstitusiyasında dövlət dili kimi təsbit edilməsi Heydər Əliyevin adı ilə bağlı olan nadir siyasi hadisədir. Özünü dünyanın ən inkişaf etmiş "derjava"sı elan etmiş SSRİ-nin siyasi-ideoloji doktrinalarının hakim olduğu dövrdə keçmiş ittifaq miqyasında ən nüfuzlu mətbuat orqanlarından biri kimi tanınan "Literaturnaya qazeta"ya verdiyi müsahibəsində sovetlər ittifaqında neqativ halların mövcud olduğunu nəzərə çatdırması və tənqid etməsi, barışmazlıq nümunəsi göstərməsi Heydər Əliyev cəsarətinin təkrarsız nümunəsidir. Sovetlər ittifaqında sovet rəhbərlərindən heç biri SSRİ dövlətini hər hansı bir şəkildə tənqid etməyə cəsarət edə bilməmişdir. Bundan başqa, görkəmli dövlət xadimi Heydər Əliyevin Sovet İttifaqı Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsi Siyasi Bürosunun üzvü seçilməsi və SSRİ Nazirlər Soveti Sədri'nin Birinci müavini vəzifəsinə təyinatı alması da bu dahi şəxsiyyətin siyasi dühasının qeyri-adi böyüklüyünün mühüm göstəricilərindən biridir. Nəhayət, mənsub olduğu xalqı hələ sovet hakimiyyəti dövründə dövlət müstəqilliyinə hazırlaması Heydər Əliyev uzaqgörənliyinin əməli ifadəsidir.

Azərbaycan Respublikasının dövlət müstəqilliyi dövrünün taleyüklü ən böyük hadisələri də dünyamiqyaslı qüdrətli dövlət xadimi Heydər Əliyevin adı ilə bağlıdır. Heydər Əliyev müstəqilliyin başlanğıc illərində Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin Sədri vəzifəsində çalışarkən Azərbaycanın ayrılmaz tərkib hissəsi olan bu diyarı erməni işğalından xilas etmiş, bu regionda ölkəmizin ərazi bütövlüyünü qorumuşdur. Siyasi-hərbi şəraitin ən çətin dövründə, 3 oktyabr 1993-cü ildə Heydər Əliyevin müstəqil Azərbaycan Respublikasının Prezidenti seçilməsi ilə ölkəmizin tarixində tam yeni era başlamışdır. Heydər Əliyevin zəngin dövlətçilik təcrübəsi, möhkəm siyasi iradəsi, beynəlxalq aləmdəki böyük nüfuzu, mahir idarəçilik bacarığı Azərbaycan dövlət müstəqilliyinin itirilmək təhlükəsinin aradan qaldırılmasında həlledici rol oynamışdır. Real vətəndaş müharibəsi təhlükəsindən xilas edilmiş gənc Azərbaycan Respublikasında dərin siyasi-iqtisadi və hərbi böhranın aradan qaldırılması məhz Heydər Əliyev dühası əsasında mümkün ola bilmişdir. O, sözlün əsl mənasında Azərbaycanın dövlət müstəqilliyinin qüdrətli xilaskarı və böyük qurucusudur.

Dövlət müstəqilliyimizin ən böyük hadisələrindən biri olan milli ordu quruculuğunun əsası Heydər Əliyev tərəfindən qoyulmuşdur. Qarabağ savaşında ilk dönüş də Heydər Əliyevin Ali Baş Komandanlığı ilə Horadiz əməliyyatları zamanı tarixi ərazilərimizin düşməndən geri qaytarılmasının mümkünliyünün nümayiş etdirilməsi ilə baş tutmuşdur. Lissabon Sammitində əldə edilmiş siyasi üstünlük beynəlxalq miqyasda Qarabağ istiqamətində qazanılmış mühüm uğurlardan biri olmuş, dünya ictimaiyyətində Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyünün tanınmasında və ədalətli mübarizə aparmasının qəbul edilməsində əhəmiyyətli rol oynamışdır. Beynəlxalq aləmdəki çətin ictimai-siyasi şəraitdə Azərbaycan Respublikasının Avropa Şurasının üzvlüyünə qəbul edilməsi də Heydər Əliyevin dövlət rəhbəri kimi tarixi xidmətidir.

Müstəqilliyin başlanğıc illərində dərin iqtisadi böhran vəziyyətinə düşmüş Azərbaycan Respublikasında iqtisadiyyatın tam yenidən qurulması Heydər Əliyev dövrünün böyük reallığıdır. Mürəkkəb geosiyasi şəraitdə Heydər Əliyevin siyasi iradəsi də beynəlxalq aləmdəki nüfuzu hesabına 20 sentyabr 1994-cü ildə imzalanmış "Əsrin müqaviləsi" müstəqilliyimizin gələcək taleyinin həll edilməsinin qarantı olmuşdur. Sözlün əsl mənasında "Əsrin müqaviləsi" Heydər Əliyev epoxasının əfsanəsidir. Haqlı olaraq "Əsrin müqaviləsi" Azərbaycan tarixinə Heydər Əliyev müqaviləsi kimi daxil olmuşdur. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev "Əsrin müqaviləsi"nin həyata keçirilməsini təmin etməklə Azər-

baycan tarixində yeni bir era açmışdır. Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə istismara verilmiş Bakı-Tbilisi-Ceyhan, Bakı-Tbilisi-Qars, TANAP, TAP neft-qaz kəmərləri Azərbaycan Respublikasının iqtisadi inkişafında müstəsna rol oynamaqla bərabər, həm də ölkəmizə etibarlı tərəfdaşlar və müttəfiqlər qazandırmışdır. Digər tərəfdən, Azərbaycan Respublikasında bazar iqtisadiyyatına keçid istiqamətində atılmış addımlar, torpaq islahatlarının uğurla başa çatdırılması, özəl sektorun inkişaf etdirilməsinə dair qərarların qəbulu müstəqil dövlətimizin iqtisadi əsaslarının təmin edilməsi ilə nəticələnmişdir.

Azərbaycanda elm, təhsil və mədəniyyət siyasəti də müstəqillik dövründə Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə yenidən qurulmuşdur. Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin Sədri kimi Heydər Əliyevin 16 dekabr 1991-ci ildə "Dünya Azərbaycanlılarının Həmrəylik Günü"nü təsis haqqında qəbul etdiyi tarixi qərar sonrakı illərdə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin həmin istiqamətdə atdığı yeni addımlarla daha da genişləndirilərək Azərbaycançılıq hərəkatı səviyyəsinə qaldırılmışdır. Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə Dünya Azərbaycanlılarının I Qurultayının keçirilməsi müstəqil dövlətimizin ictimai-siyasi həyatında böyük hadisə olmaqla bərabər, "dünya Azərbaycanlıları" anlayışının daha da möhkəmləndirilməsinə xidmət etmişdir. Dövlət Diaspor Komitəsinin yaradılması da Azərbaycançılıq hərəkatının genişləndirilməsində əhəmiyyətli addım olmuşdur. Bütün bunlar son nəticədə Azərbaycançılığın dövlət ideologiyası kimi qəbul edilməsinə gətirib çıxarmışdır. Bu mənada görkəmli dövlət xadimi Heydər Əliyev müstəqil Azərbaycanın dövlət ideologiyasının - Azərbaycançılıq ideologiyasının banisidir.

Azərbaycanda elm siyasətinin həyata keçirilməsində də Heydər Əliyevin xüsusi xidmətləri olmuşdur. Hələ sovet hakimiyyəti illərində Heydər Əliyev Azərbaycan elminin xalqımızın milli maraqlarına, ölkəmizin dövlətçilik mənafehinə xidmətinin təmini istiqamətində tarixi qərarlar qəbul etmişdir. Müstəqillik epoxasında da Heydər Əliyev dühası Azərbaycan elminin inkişafı yollarına işıq saçmışdır. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin 4 yanvar 2003-cü il tarixli Fərmanı ilə Azərbaycan Elmlər Akademiyasına Milli Elmlər Akademiyası statusu verilməsi dövlətimizin elm siyasətinin milli maraqlara və bəşəri dəyərlərə doğru istiqamətləndirilməsini müəyyən etmişdir. Ulu Öndər Heydər Əliyevin Milli Elmlər Akademiyasının yeni tarixi epoxadakı inkişafını tənzimləyən və istiqamətləndirən nizamnaməsinə təsdiq etməsi, akademiyanın yubileylərində iştirak etməsi və nitq söyləməsi, müasir dövrün çağırışlarını diqqət mərkəzinə çatdırması elm sahəsində yeni islahatların həyata keçirilməsinə meydan açmışdır.

Bir sözlə, Heydər Əliyev dühasının işığı Azərbaycan xalqının və dövlətimizin inkişafının bütün sahələrini əhatə etmiş, hər bir istiqamətdə köklü, əsaslı dəyişikliklərin, böyük uğurların, mühüm nailiyyətlərin qazanılması ilə nəticələnmişdir. Bu mənada, görkəmli dövlət xadimi Azərbaycan xalqının taleyini dəyişdirmiş, dövlətimizin inkişafında yeni epoxa yaratmış tarixi şəxsiyyətdir. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev ölkəmizə rəhbərlik etdiyi 20 il ərzində müstəqil dövlətimizi yeni inkişaf və böyük intibah mərhələsinə çatdırmışdır. Azərbaycan tarixinə 44 günlük ədalətli müharibə kimi daxil olmuş Azərbaycan müharibəsində qazanılmış tarixi Zəfər və 20 sentyabr 2023-cü ildə uğurla keçirilmiş hərbi əməliyyat nəticəsində ölkəmizin ərazi bütövlüyünün və suverenliyimizin tam təmin edilməsi Heydər Əliyev ideallarının böyük təntənəsidir. Azərbaycan Respublikası xalqımızın çoxəsrlik tarixində ilk dəfə olaraq ölkəmizin ərazi bütövlüyü şəraitində prezident seçkilərinə getməklə inkişafımızın yeni tarixi mərhələsinə qədəm qoyur. Heydər Əliyev dühasının işıqları İlham Əliyev epoxasının geniş üfüqləri Azərbaycan xalqının daha parlaq sabahlara və böyük inamlı hədəflərə doğru inkişafına gur işıq salır.

İsa HƏBİBBƏYLİ,
*AMEA-nın prezidenti, akademik,
Milli Məclisin deputatı*

